

ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY

УДК 331.101.262:338.1(477)
JEL O15, I00

DOI: 10.26906/eip.v0i2(89).2928

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

Грицайко Андрій Володимирович*, аспірант кафедри
інформаційних систем у менеджменті
Приймак Василь Іванович**, доктор економічних наук,
завідувач кафедри інформаційних систем у менеджменті
Голубник Ольга Романівна***, кандидат економічних наук,
доцент кафедри інформаційних систем у менеджменті
Львівський національний університет імені Івана Франка

*ORCID 0009-0004-9627-5777

**ORCID 0000-0003-0244-8661

***ORCID 0000-0003-1211-4614

© Грицайко А.В., 2023

© Приймак В.І., 2023

© Голубник О.Р., 2023

Стаття отримана редакцією 06.06.2023 р.

The article was received by editorial board on 06.06.2023

Вступ. Україна володіє значним соціокультурним потенціалом. Хоча більш як дев'ятирічна російсько-українська війна та певні кризові явища у політичній, культурній і соціальній сферах нашої країни суттєво вплинули на рівень розвитку цього потенціалу. Особливо значних втрат зазнав цей потенціал після повномасштабного вторгнення в Україну російських агресорів, що у пришвидшеному темпі потрібно буде відновлювати після нашої перемоги. Тому вже зараз треба займатись цим питанням, розробляти заходи, які б дали змогу разом зі зростанням економіки ефективно формувати і розвивати цей потенціал після війни.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Проблеми, які пов'язані з формуванням та розвитком соціокультурного потенціалу розглядали у своїх наукових дослідженнях багато українських науковців, серед яких слід назвати Балакіреву О., Злупка С., Лібанову Е., Семів Л., Стефанишин О., Шедякова В. та деяких інших. Зокрема, Шедяков В. у своїй науковій праці [1] аналізує потенціал соціокультурної тканини суспільства у здійсненні стабільного економічного зростання, вивчає співвідношення саморегулювання і управління. Автори колективної монографії [2] досліджують соціокультурні чинники розвитку українського ринку праці тощо. Однак, аналіз цих та інших наукових публікацій вказує на недостатність як теоретичних, так і практичних матеріалів з вказаної проблематики. Це вказує на актуальність наукових досліджень, які стосуються питання підвищення ефективності формування та розвитку соціокультурного потенціалу України в теперішній і післявоєнний періоди.

Метою даної статті є дослідження проблем формування та розвитку соціокультурного потенціалу в системі економічного зростання України та розгляд напрямів їх вирішення.

Основний матеріал і результати. У післявоєнний період перед Україною постане питання відбудови національної економіки і відновлення соціокультурного потенціалу країни, які є взаємозв'язані

у своєму розвитку. Адже «наявність надійної соціокультурної основи – обов'язкова умова, важливий чинник і суттєвий елемент ефективної господарської системи та успішної участі в міжнародних відносинах. ... Саме соціальна спадщина, історична пам'ять, традиції та цінності як елементи соціокультурної тканини скріплюють як суспільство, так і, зокрема, економіку» [1].

Розбудова повоєнної економіки України і підвищення її ефективності та конкурентоспроможності неможливі без розвитку демократії, правової системи і громадянського суспільства, формування і раціонального використання соціокультурного та розвитку людського потенціалів країни. Потрібно буде швидкими темпами розвивати освіту, науку і культуру, інші сфери духовного життя суспільства, швидко вирішувати проблеми, які виникають у процесі взаємодії економічної системи з релігійними, моральними, правовими та іншими інституціями.

Тут доцільно згадати слова професора Злупка С. про вплив культури на економіку країни. На його думку, розуміння присутності національної культури в економічному розвитку країни належить до фундаментальних теоретичних засад, з якими завжди потрібно рахуватися. Національну культуру потрібно розуміти у її цілісності, в якій взаємодіють усі елементи розширеного трактування культури. Не можна культуру зводити до окремих проявів духовності, вилучаючи з неї, наприклад, господарську діяльність, що є насправді реальним свідченням культурного рівня розвитку народу взагалі [3, с. 711–712].

А автори колективної монографії [4] вважають, що соціальна сфера через нарощення людського й соціального капіталу, духовно-культурного потенціалу розвитку людини і суспільства, піднесення соціальної сфери, гармонізацію суспільних відносин теж позитивно впливає на економічну сферу, яка має на меті формування та підтримання умов стійкого економічного зростання, економічної незалежності держави, конкурентоспроможності економіки. Для її досягнення соціальні чинники, що необхідні для суспільного розвитку й безпеки, можуть виступати як певні обмеження та перешкоди. Це й обумовлює потребу взаємоузгодження економічних і соціальних цілей, що визначає доцільність соціальної орієнтації економіки [4, с. 116]. Звідси випливає, що розвиток соціокультурного потенціалу позитивно впливає на економічне зростання. Чим вищий рівень розвитку цього потенціалу, ефективніше його використання, тим функціонування економіки буде краще.

Однак, тут потрібно вказати і на те, що «діалектика розвитку суспільства полягає в тому, що самі люди створили матеріальну основу, яка забезпечує зміну становища людини в суспільстві, від людини економічної до людини соціальної як інституту суспільних відносин, у межах якого всебічно розвиваються сутнісні сили людини, формується її особистість, що передбачає діалектичне заперечення економічної сутності людини» [2, с. 17]. Тобто, розвиток економіки прямо впливає на формування соціокультурного потенціалу країни і її регіонів. З покращенням економічної ситуації в країні є можливості для збільшення фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення тощо.

Вищевказане підвищило інтерес науковців до інституціональної економічної теорії, яка при вивченні економічних проблем пов'язує їх з суспільними звичаями, трудовими та господарськими традиціями, етичними і правовими нормами досліджуваних соціальних груп, народностей чи всього народу. Все більше науковців при дослідженні цих проблем ураховують зв'язок релігійних, моральних, юридичних та інших суспільних інститутів, культури та національного менталітету з економічною поведінкою особистості, яка стосується етичної поведінки, сфери права, історії та соціології.

Враховуючи вищевказане, заходи підвищення ефективності формування соціокультурного потенціалу і розвитку людського потенціалу необхідно розглядати в єдності з заходами зростання економіки країни та її регіонів.

В сьогоденних умовах розвитку економіки основним джерелом її зростання є інновації, зокрема інституціональні інновації. Саме завдяки їм розробляються нові технології і методи управління, появляються неочікувані ідеї і нові теорії та продукти. Хоча ефективність та успішне застосування цих інновацій значною мірою залежить від рівня розвитку людського потенціалу, наявного інституційного середовища та здатності його прогресивно еволюціонувати. «Оскільки більшість джерел екстенсивного зростання (земля, корисні копалини тощо) обмежена, а суспільству властиве прогресивне економічне зростання, необхідно переходити до переважно інтенсивного його типу» [5, с. 30]. Значний вплив на ці процеси має соціокультурний потенціал країни чи регіону, який також змінюється під дією відповідних управлінських рішень.

Генерація інновацій неможлива без корисних знань, а їх впровадження у виробництво – без креативних і творчих особистостей, відповідні якості яких однозначно формуються під дією культури, на-

ціональних звичаїв і традицій. Частка таких людей в суспільстві буде тим більша, чим вищий в ньому рівень розвитку освіти, науки, комунікацій та інших засобів спілкування між людьми, кращі система охорони здоров'я, добробут та інші умови для їхнього проживання.

В сучасному суспільстві серед його соціальних інститутів чільне місце займає освіта і професійна підготовка населення, одне з основних призначень яких є залучення індивіда до досягнень культури, зокрема культури технологічної, підприємницької та ділової. Вона є одним з основних чинників економічного зростання і відіграє одну з провідних ролей у формуванні соціокультурного потенціалу, зокрема розвитку людського потенціалу і капіталу країни. «Окремими факторами економічного зростання людини є рівень освіти та професійної підготовки працездатного населення, його здатність засвоювати нові знання і використовувати їх для вдосконалення техніки і технології, створення нових товарів і послуг; а також ініціативність, самодисципліна, рівень культури, в тому числі технологічної, ділової та ін.» [5, с. 30].

У процесі оволодіння знаннями в особи формуються і розвиваються естетичні і духовні смаки, навчання супроводжується усвідомленням людини того, що вона є членом суспільства і відповідно до цього має себе поводити.

Освіта забезпечує потреби суспільства у передачі бажаним відповідних знань та навиків, навчання молодих людей способам виходу з різних проблемних ситуацій, підготовку для національного господарства країни працівників відповідної кваліфікації, виховання в громадян країни певних етичних, культурних та духовних якостей. Функціонування і управління системою освіти в Україні відбувається згідно Конституції України, відповідних законів та Указів Президента України, інших нормативно-правових документів.

Для підвищення ефективності формування соціокультурного потенціалу країни, розвитку її людського потенціалу необхідне поліпшення управління її освітньою сферою. «Проблеми вдосконалення управління освітою залишаються актуальними впродовж багатьох років. Останніми роками вони набули особливого значення в умовах розгортання процесів реформування й модернізації освіти: законодавчого закріплення повноважень у цій сфері діяльності за різними рівнями управління, включення України в Болонський процес і переходу до багаторівневої освіти, розробки освітніх стандартів нового покоління, переходу на зовнішнє незалежне оцінювання, нормативне фінансування та ін.» [6]. Тобто, актуальною залишається проблема поліпшення функціонування освіти на всіх її рівнях: дошкільної, середньої, професійної, вищої освіти та освіти для всіх бажаних протягом усього життя. В Україні на всіх цих рівнях продовжується реформа освіти і науки.

Основи розвитку особистості людини, значна частина її духовних якостей, зокрема таких як працелюбність, вихованість та ін., закладаються в людини не тільки в сім'ї, а й у дошкільних установах. Разом з духовними якостями, в дитячих яслах та садках дошкільнята розвиваються фізично і розумово, навчаються спілкуватися з ровесниками. Тому дошкільна освіта є важливою ланкою в безперервному навчанні, яке є процесом освітнього розвитку особистості на протязі всього життя.

В Україні розуміють важливість освіти, зокрема дошкільної освіти, для розвитку людського потенціалу і післявоєнного відродження країни. Так, МОН України 12 січня 2021 р. затвердив Державний стандарт дошкільної освіти в Україні (нова редакція) і упроваджено Базовий компонент дошкільної освіти, здійснюються інші заходи. В основу вказаного Стандарту покладено ідеї гуманістичної педагогіки, патріотичного і громадянського виховання та солідарної відповідальності держави, громади, родини, фахівців педагогічної освіти й інших професій, причетних до піклування, догляду та розвитку дітей дошкільного віку. Базовими принципами реалізації цього Стандарту є:

- демократичність – формування засад демократичного суспільства, де кожен може бути почутий, має право на самовираження та активну участь у громадському житті;
- рівний доступ до якісної дошкільної освіти для кожної дитини, освіта без дискримінації за будь-якими ознаками;
- забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору – основи соціальної, екологічної та економічної свідомості, відповідальності за власні дії та їх наслідки для довкілля;
- міжвідомча взаємодія – співпраця закладів освіти із психологічною, соціальною та медичною службами;
- державно-громадське та державно-приватне партнерство в організації дошкільної освіти та управлінні нею;

– соціально-педагогічне партнерство громади та всіх учасників освітнього процесу: засновників закладів освіти, батьків або осіб, які їх замінюють, керівників та працівників ЗДО, фахівців, що надають освітні послуги дітям дошкільного віку, інших фахівців [7].

Враховуючи недостатність місць для дітей у закладах дошкільної освіти в Україні постійно створюються в них додаткові місця, відбувається розвантаження цих закладів, розширюються можливості отримання цієї освіти для дітей з особливими потребами, збільшується в цих закладах кількість і обсяги груп з інклюзивною освітою тощо. Якщо в 2000 р. закладами дошкільної освіти було охоплено 40% дітей, то в 2010 р. – 53%, а в 2020 р. 63% (75% дітей у міській і 42% – у сільській місцевості) дітей дошкільного віку [8, с. 110]. Спрощення ліцензійних умов до проведення дошкільної освітньої діяльності дає можливість розширення відповідних приватних закладів дошкільної освіти, залучення до цієї діяльності потрібних осіб з відмінною від педагогічної кваліфікацією.

Однак цього недостатньо. У великих містах залишаються черги у дитячі садочки, низька зарплата вихователів, бажане підвищення рівня якості цієї освіти, особливо в державних дошкільних освітніх закладах. Тому потрібне якнайшвидше усунення вказаних та інших недоліків. Для підвищення ефективності формування соціокультурного потенціалу необхідне збільшення фінансування державних закладів дошкільної освіти та розширення їхньої мережі, заохочення вихователів дитячих садків до кращої роботи з дітьми шляхом впровадження вагомих премій, збільшення відпустки і зменшення тижневого педагогічного навантаження. З повномасштабним вторгненням в Україну росіян ця проблема ще більше ускладнилася.

Значна частина з вказаних проблем існує і в середній школі. Хоча на відмінність від дошкільної освіти, право на безоплатне здобуття повної загальної середньої освіти гарантується один раз протягом життя кожному громадянину України. Про це задекларовано в статті 6 Закону України «Про повну загальну середню освіту» [9]. У зв'язку з цим в нас відсутні черги для навчання у школі.

У межах реформи освіти і науки в Україні крім Закону України «Про повну загальну середню освіту» Розпорядженням Кабінету Міністрів від 14 грудня 2016 р. № 988-р схвалено «Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [10], для координації організаційного та методичного забезпечення реалізації цієї Концепції Розпорядженням КМ від 17 липня 2019 р. № 593-р утворено державну установу «Український інститут розвитку освіти» [11], з державного бюджету надаються освітні субвенції місцевим бюджетам для розширення матеріально-технічної бази шкіл, зростає рівень інклюзивного навчання, збільшується кількість учнів віддалених сіл, які забезпечені спеціальним транспортом для підвезення до базових шкіл, значного розвитку набула дистанційна освіта тощо. Слід наголосити також, що в Україні для оцінювання знань випускників середньої школи ефективно використовується зовнішнє незалежне оцінювання цих знань. Це наближає нашу країну до Європейських стандартів.

Проте, значна частина проблем загальної середньої освіти залишається. Зокрема, через невелику заробітну плату та невисокий соціальний статус працівників освітньої сфери у вчителів та директорів шкіл відсутня мотивація до праці. Подекуди незадовільні приміщення для навчання, застаріле технічне та матеріальне забезпечення навчального процесу, відсутність швидкісного інтернету, інші причини знижують довіру населення до середньої школи, демотивують дітей до навчання. Звідси, для формування якісного соціокультурного потенціалу, очевидним є необхідність усунення вказаних та інших недоліків у функціонуванні середньої школи. Дошкільна і середня освіти повинні не тільки надавати учням певні знання, а формувати в них відповідні цінності, які ґрунтуються на національній культурі, традиціях і звичаях.

Так, через значну регіональну різницю у якості освіти потрібно прикласти максимум зусиль для нівелювання цієї різниці. Необхідно шукати способи підвищення рівня заробітної плати педагогічних працівників і їхнього соціального статусу, поліпшення умов навчання дітей з особливими потребами, кращого формування у школярів компетентностей, які їм будуть потрібні для повноцінного і щасливого життя в майбутньому (загальнокультурна, економічна, екологічна, підприємницька, фінансова, інноваційна компетентності, а також спеціальні компетентності: вільне володіння українською мовою, фінансова, математична та інші). Ширше використовувати олімпіади, конкурси та інші заходи, особливо для талановитих дітей, які вже проявили себе у якійсь галузі знань.

Говорячи про дошкільну і середню освіту треба згадати і про позашкільну освіту. Адже значна частина дитячих уподобань, смаків і потреб формується на дозвіллі. Тому треба розвивати систему поза-

шкільної освіти, удосконалювати роботу її закладів, спрямовувати їхню роботу на прищеплення дітям любові до національних традицій, уподобань та звичаїв. Періодично проводити соціологічні опитування дітей щодо їхніх потреб. Роботу позашкільних дитячих установ удосконалювати з урахуванням запитів учнів та їхніх інтересів.

Якщо частки видатків на дошкільну і загальну середню освіту у загальних видатках на освіту з часом збільшувалися, то відповідні частки видатків на професійно-технічну і вищу – зменшувалися (табл. 1, обмеження 2017 роком відбулося через відсутність статистичних даних для подальших років). Хоча в абсолютному вимірі всі видатки збільшувалися.

Таблиця 1

Видатки зведеного бюджету України на освіту у 2000–2017 роках

	Загальні видатки зведеного бюджету, млн. грн.	Видатки у відсотках до		Видатки на окремі підгалузі у відсотках до видатків на галузь
		загальних видатків	ВВП	
2000 рік*				
Всього	48148,6	100	100	X
з них на освіту – всього	7085,5	14,7	4,2	100
у тому числі				
дошкільну	789,0	1,6	0,5	11,1
загальну середню	2564,6	5,3	1,5	36,2
професійно-технічну	429,1	0,9	0,3	6,1
вищу	2285,5	4,7	1,3	32,3
2010 рік*				
Всього	377842,8	100	100	X
з них на освіту – всього	79826,0	21,1	7,4	100
у тому числі				
дошкільну	10238,3	2,7	0,9	12,8
загальну середню	32852,4	8,7	3,0	41,2
професійно-технічну	5106,2	1,4	0,5	6,4
вищу	24998,4	6,6	2,3	31,3
2017 рік**				
Всього	1056759,9	100	100	X
з них на освіту – всього	177755,7	16,8	6,0	100
у тому числі				
дошкільну	28207,2	2,7	0,9	15,9
загальну середню	84346,3	8,0	2,8	47,5
професійно-технічну	8278,9	0,8	0,3	4,7
вищу	38681,1	3,7	1,3	21,8

* – включаючи видатки бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя;

** – без урахування видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

Джерело: [12]

З цієї таблиці видно, що якщо в 2000 р. видатки на освіту становили 4,2% ВВП, то в 2010 р. – 7,4%, а вже у 2017 р. – 6,0%. Якщо ще урахувати інфляцію, то це суттєве відносне зниження фінансування освіти, що відповідно відбилося на формуванні соціокультурного потенціалу українського суспільства. Тому для формування якісного соціокультурного потенціалу та розвитку людського потенціалу в Україні необхідно разом із збільшенням фінансування освіти готувати конкурентоспроможних робітників і спеціалістів з вищою освітою. Разом з цим треба впроваджувати у виробництво найновіші інновації для виготовлення наукоємної продукції з залученням до цього процесу висококваліфікованих фахівців.

На сьогодні потрібно проводити роботу з підняття престижу професійної освіти, розширення інвестицій у професійно-технічних освітній процес, за рахунок чого оновити зношене обладнання в цих закладах, урахувати при підготовці кадрів потреби роботодавців, поглибити співпрацю цих закладів з загальноосвітньою школою, бізнесом, а також з органами влади. Для навчального процесу у про-

фесійно-технічних освітніх закладах найкраще підходить така форма навчання як дуальна, оскільки з її допомогою майбутні робітники зможуть паралельно з отриманням теоретичних знань закріплювати їх на практиці. Набуття практичних навичок певної професії разом з розумінням теоретичних основ різноманітних технічних моментів і технологічних процесів дасть змогу учням оволодіти професією, яку вони здобувають, на високому рівні. Але разом з наданням особі технічних знань, потрібно прищеплювати їй загальнолюдські принципи, формувати їй загальногуманітарну культуру і манери поведінки.

Особливу роль у формуванні соціокультурного потенціалу та розвитку людського потенціалу будь-якої країни відіграє вища освіта. Незважаючи на те, що держава постійно приділяє значну увагу вищій школі, тут є ще ряд невирішених проблем. Невідкладними завданнями є її гуманізація, поліпшення якості навчання, оптимізації фінансового забезпечення освітніх закладів і розширення їх автономії, розвиток самоуправління, удосконалення співпраці освітніх і наукових закладів. Є необхідність у розширенні освітніх програм за рахунок надбання світової культури, загальнолюдських цінностей, національних традицій і духовності.

Як показують соціологічні обстеження, значна частина студентів вищих навчальних закладів після їх закінчення працюють не за отриманою спеціальністю. Серед причин такого стану справ невідповідність отриманих випускниками спеціальностей з потребами національного господарства, низький рівень впровадження на виробництві інновацій та інформаційно-комунікаційних технологій. Внаслідок цього на ринку праці відсутні вакансії для певних висококваліфікованих фахівців. Для виходу з цієї ситуації закладам вищої освіти треба узгоджувати перелік спеціальностей, за якими вони ведуть підготовку фахівців з потребами бізнесу, а підприємцям використовувати при виробництві певних товарів і наданні послуг найновіші досягнення світової науки та техніки.

Для освіти в цілому гостро стоїть питання пошуку та запровадження нових способів, форм і моделей організації навчання, подолання відставання освіти від швидкого розвитку науки, відхід від радянського принципу щодо залишкового фінансування освіти, а також культури.

Основною проблемою для освітньої сфери України є подолання нею наслідків російського впливу на українську освіту і культуру протягом останніх кількох століть і особливо протягом радянської доби, а також наслідків російської інформаційної війни в період незалежності нашої країни. Протягом всіх цих років Росія постійно нав'язувала свої наративи, перекинула на свій лад нашу історію, паплюжила культуру, забороняла мову, проводила свою інформаційну політику у вигідному для себе руслі.

Інформаційним атакам піддавалося все можливе – історія, територія, мова, культура та ін. При цьому Росія використовувала багато різних антиукраїнських елементів. Поширювала міфи про те, що український народ є частиною російського народу, який насильно відокремлений Польщею, або про те, що українська мова є певною говіркою, утвореною на основі змішування двох мов – російської і польської. Оскільки разом з українською мовою забороні, утискам і обмеженню у розвитку постійно піддавалась і українська культура, що призвело до подекуди часткової втрати або витіснення її російською культурою, то тепер ця ситуація використовується кремлівськими пропагандистами для нав'язування ідеї про невіддільність української культури від російської, обґрунтування тези про меншовартість української нації тощо [13].

Враховуючи сказане, для ефективного формування соціокультурного потенціалу та поліпшення розвитку людського потенціалу нашої країни перед українською освітою стоїть завдання вилучення з освітніх програм, підручників і посібників, інших навчальних матеріалів усього російського спадку, вивчення справжньої української культури, правдивого історичного минулого, а не перекинутого російськими графоманами, і апологетами «руського міра».

Тут потрібно також наголосити на необхідності викорінення російської мови з української освіти, культури, мистецтва і побуту. Росія більше як 300 років забороняла українцям спілкуватися своєю мовою. Ці процеси були започатковані ще Петром I. Різні укази, циркуляри, настанови, найвідоміші з яких Валуєвський циркуляр (1863 р.) і Емський указ (1876 р.) та інші звужували використання української мови аж до повної заборони її вживати у книгодрукуванні та інших випадках. «Усі ті утиски і дискримінації української мови з відповідними наслідками передалися у спадок незалежній Україні» [14, с. 457]. Незважаючи на ці утиски, українська мова жива до нині і невпинно розвивається. Тому нагальним питанням освітньої та інших сфер життя населення України є їх українізація. Потрібно школи чи класи з російською мовою навчання, театри, кіно та ін. реформувати і запровадити в них українську мову, для всіх бажаючих її вивчати повсюдно створювати безкоштовні курси, до керівних посад різного рівня до-

пускати лише тих, хто досконало володіє цією мовою, впроваджувати інші заходи які б в найближчому майбутньому кардинально змінили ситуацію на користь української мови.

Формування національного соціокультурного потенціалу України можливе тільки на основі української культури, мови і національних традицій. «Не можна сформувати гідність людини на чужій культурі, на чужих традиціях, на чужій мові. На чужих морально-культурних цінностях можна сформувати манкурта, космополіта, перекотиполе. Таких прикладів і фактів більш ніж достатньо. Вони свідчать про велику загрозу для нації, переходу на манівці всезагальності, яку так настирливо втовкмачують у свідомість сучасного українця, наймогутнішим оберегом якого є рідна мова. Це впливає з того, що українська мова лежить в основі української культури. Загально визнаним є твердження про те, що мова – це душа народу, якщо не може бути духовності без душі, то перше і друге неможливе без рідної мови. Мова, культура і національна економіка – органічна цілісність. Мова – основа національних почувань, а останні – потужне джерело економічної активності, а отже, й економічного зростання, без якого не можна створити основ добробуту народу» [3, с. 691].

Заявлено в 2014 р. реформа децентралізації сфери культури реально розпочалася приблизно у 2019 р. Причому основна увага була зосереджена не на розвиток і популяризацію культурних надбань нашої держави, а на оцінювання послуг культурних закладів і оптимізацію останніх. Спонукало до цього обмаль фінансування закладів культури та деякі інші причини. Тому треба активніше впроваджувати у практику положення реформи, реорганізацію культурних закладів проводити не на шкоду надавачам і споживачам культурних послуг, при створенні в об'єднаних територіальних громадах Центрів культурних послуг ураховувати потреби членів цих громад, їх культурних, національних, етнічних і релігійних особливостей, необхідність багатофункціональності, інклюзивності та зручного розташування цих центрів.

Якість сформованого соціокультурного потенціалу значною мірою залежить від існуючої в державі соціально-культурної інфраструктури. Серед причин гальмування розвитку соціально-культурної інфраструктури можна виділити ті, котрі характерні для всієї інфраструктури загалом, а саме: зменшення обсягів реального фінансування діяльності об'єктів інфраструктури, скорочення обсягів капітальних вкладень у будівництво об'єктів соціального призначення; високий ступінь зносу основних засобів; значні регіональні відмінності в забезпеченні об'єктами соціально-культурної інфраструктури, зниження рівня матеріального добробуту населення при зростанні цін на послуги, що надаються об'єктами соціальної інфраструктури; недосконале податкове законодавство. Ця інфраструктура поділяється на освітньо-економічну (освіта, культура та мистецтво) й оздоровчо-економічну (охорона здоров'я, фізична культура і спорт, рекреаційне господарство) складові. Перша з них орієнтована на виховання освіченої та духовно багаті особистості, а оздоровчо-економічна – на поліпшення фізичного і духовного здоров'я населення. Кожній сфері діяльності соціальної інфраструктури притаманна власна організаційна структура, форми обслуговування населення, механізми функціонування [4, с. 134].

З вищесказаного, ефективність формування та розвитку соціокультурного, зокрема людського потенціалу значною мірою визначається станом системи охорони здоров'я, спорудами для занять спортом та екологічною ситуацією в країні. Вищий рівень охорони здоров'я і національної безпеки, відсутність причин для соціальних конфліктів, комфортні умови для проживання, інші чинники сприяють народженню здорових дітей, зменшують ймовірність захворювань осіб різного віку. Фізичне і психічне здоров'я людей, тривалість їхнього життя суттєво залежить від стану медичної галузі в країні, рівня їхнього соціального захисту.

Згідно Конституції України медична допомога для всіх громадян є безкоштовною. Хоча забезпечити виконання цієї гарантії держава неспроможна через обмаль у неї для цього фінансових ресурсів. В результаті, дофінансування різних медичних послуг лягає на пацієнта. За рахунок хворих лікарі та лікарняні заклади різними способами покривають недостачу цього фінансування. Хоча, як показує світовий досвід, такий спосіб фінансування послуг, які надає наша медицина найменш ефективний. Він також небезпечний для суспільства. Крім фінансової незахищеності користувачів медичних послуг, в системі охорони здоров'я України є й інші недоліки. Якість надання цих послуг є досить низькою і мало ефективною, величина показника «середня тривалість життя» для українців є значно меншою від величини цього показника в країнах ЄС, смертність українських чоловіків у віці 15-60 років є однією з найвищих у світі, бюджетні кошти, які призначені для фінансування охорони здоров'я використовуються неефективно. В той же час, наша держава попереду інших держав у світі

за кількістю лікарняних ліжок, лікарів і медичних сестер у розрахунку на одного її громадянина. Тому в Україні впроваджується реформа медицини.

Зокрема, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1013-р схвалено Концепцію реформи фінансування системи охорони здоров'я. Згідно цієї реформи, вирішення накопичених в медичному обслуговуванні населення України проблем «передбачається здійснити шляхом переходу системи охорони здоров'я України до фінансування на основі моделі державного солідарного медичного страхування громадян з використанням для цього коштів, акумульованих у державному бюджеті» [15, с. 10]. Завданням цієї реформи є забезпечення всіх громадян України державним гарантованим пакетом медичної допомоги, який визначається з урахуванням економічних можливостей держави і утворення єдиного національного замовника медичних послуг як окремого центрального органу виконавчої влади (а не як структурного підрозділу МОЗ), функції якого на початковому та середньостроковому етапі реформи, до моменту його утворення єдиного, буде здійснюватись відповідними органами виконавчої влади та органи місцевого самоврядування [15, с. 10, 11]. Головною ідеєю цієї реформи є принцип «гроші ходять за пацієнтом», а не принцип «гроші ходять за інфраструктурою».

Однак, через різне розуміння суті реформи системи охорони здоров'я у політичній еліті України, деякі інші причини ця реформа буксує. Не всі зміни, які запроваджені на її першому етапі продовжуються. Велика частина проблем залишається. У зв'язку з вказаним потрібно активніше і швидше завершити впровадження розпочатої медичної реформи, консолідувати суспільство для досягнення цієї мети. Водночас треба працювати над впровадженням страхової медицини, яка хоч і не є панацеєю для вирішення існуючих проблем, значною мірою зможе допомогти у поліпшенні ситуації в питанні забезпечення населення якісними медичними послугами.

Соціокультурний потенціал суспільства в цілому формується в конкретному середовищі: сім'ях, колективах підприємств, регіонах, країні. Отримані його характеристики суттєво залежать від навколишнього середовища, зокрема, екологічної обстановки на заданій території. При поганій екології молоде покоління не зможе повноцінно розвиватись і ефективно проявити свої здібності і можливості.

В Україні екологічна ситуація бажає бути кращою. Варварське використання природних запасів, відсутність переробки виробничих і побутових відходів, зокрема пластика, аварія на Чорнобильській АЕС, екстенсивне і шкідливе виробництво та особливо повномасштабне вторгнення російських окупантів привели до значного фізичного, радіоактивного і хімічного забруднення землі, води і повітря. Великого екологічного лиха для України завдала підринок росіянами Каховської ГЕС. Тому перед Україною стоїть завдання розмінування значних її територій, покращення її екології після переможного закінчення цієї російсько-української війни. У своєму русі до ЄС вона повинна удосконалити методи обробки ґрунтів, зменшити площі їх розорювання і збільшити площі лісів, степів і боліт, раціонально і бережно використовувати природні ресурси, збільшити обсяги очисних споруд і зменшити викиди шкідливих відходів виробництва, розширити використання відновлювальних джерел енергії тощо.

Висновки. Таким чином, заходи підвищення ефективності формування соціокультурного потенціалу необхідно розглядати в єдності з заходами зростання економіки країни та її регіонів. Формування та розвиток соціокультурного потенціалу відбуваються під дією культури, національних звичаїв і традицій за посередництва освіти, науки, комунікацій та інших засобів спілкування між людьми. Значний вплив на ці процеси мають система охорони здоров'я, добробут, навколишнє середовище та інші умови для роботи і проживання населення країни. Тому для підвищення ефективності формування соціокультурного потенціалу необхідне запровадження нових способів, форм і моделей організації навчання, вилучення з освітніх програм, підручників і посібників, інших навчальних матеріалів усього російського спадку, вивчення справжньої української культури, правдивого, а не перекрученого історичного минулого, подолання відставання освіти від швидшого розвитку науки, відхід від радянського принципу щодо залишкового фінансування освіти, науки та культури, підвищення рівня заробітної плати та соціального статусу педагогічних працівників. Потрібно активніше реформувати сферу освіти, культури та систему охорони здоров'я з урахуванням потреби членів об'єднаних територіальних громад та їхніх особливостей, запровадити повсюдне використання української мови, поліпшити екологічну обстановку в державі, після нашої перемоги над російськими загарбниками відбудувати економіку, освітні і лікарняні заклади, житлові будинки, ліквідувати всі інші наслідки цієї варварської російсько-української війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шедяков В.Є. Соціокультурний капітал як елемент сталого економічного зростання. *Моделювання та інформатизація соціально-економічного розвитку України : зб. наук. пр. Держ. Н.-д. ін-т інформатизації та модел. екон.* Київ : ДНДІМЕ, 2016. № 2. С. 25–34.
2. Соціокультурні чинники розвитку українського ринку праці : кол. моногр. / за ред. Балакіревої О.М.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Київ, 2017. 264 с.
3. Злупко С. Економічна наука і наукознавство : монографія. Львів : Тріада плюс, 2006. 776 с.
4. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів : національна доповідь / за ред. акад. НАН України Лібанової Е.М., акад. НААН України М.А. Хвесика. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.
5. Бакаєв О.О. та ін. Економіко-математичні моделі економічного зростання : монографія. Київ : «Наукова думка», 2005. 190 с.
6. Пакуліна А.А. Удосконалення державного регулювання системи освіти. *Проблеми економіки.* 2013. № 1. С. 333–337.
7. Нерянова С., Швачова О. Досягнення та перспективи розвитку дошкільної освіти. *Дошкільне виховання.* 2021. № 1. С. 3–6.
8. Статистичний щорічник України за 2020 рік. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
9. Закон України «Про повну загальну середню освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2020. № 31. Ст. 226. URL: https://urist.com.ua/act/pro_povnu_zagalnu_serednyu_osvitu
10. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження Кабінету Міністрів від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#n8>
11. Про утворення державної установи «Український інститут розвитку освіти» : Розпорядження Кабінету Міністрів від 17 липня 2019 р. № 593-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-derzhavnoyi-ustanovi-ukrayinskij-institut-rozvitku-t170719>
12. Статистичний збірник «Загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади України». Київ : Державна служба статистики України, 2018. 134 с. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
13. Приймак В., Луцик М. Інформаційна безпека України та Польщі в умовах російської інформаційної війни. *Współpraca Europejska.* 2017. № 10 (29). S. 9–20.
14. Злупко С. Воля народу – добробут нації. Львів : Тріада плюс, 2005. 632 с.
15. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я : Розпорядження Кабінету Міністрів від 30 листопада 2016 р. № 1013-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249626689>

REFERENCES:

1. Shediakov V.Ye. (2016) Sociocultural capital as an element of sustainable economic growth. *Modeling and informatization of socio-economic development of Ukraine: a collection of scientific papers of the State Research Institute of Informatization and Modeling. Econ.* Kyiv: DNDIIME. no. 2, pp. 25–34.
2. Socio-cultural factors of development of the Ukrainian labor market: a collective monograph (2017) / edited by Balakireva O.M.; NAS of Ukraine, State Institution "Institute of Economics and Forecasting". NAS of Ukraine". Kyiv, 264 p.
3. Zlupko S. (2006) Economic science and science of science: a monograph. Lviv: Triada Plus, 776 p.
4. Socio-economic potential of sustainable development of Ukraine and its regions: national report (2014) / edited by Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Libanova E.M., Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine M.A. Khvesyk. Kyiv: SI IEPSSR NAS of Ukraine, 776 p.
5. Bakayev O.O. et al. (2005) Economic and mathematical models of economic growth: monograph. Kyiv: Naukova Dumka, 190 p.
6. Pakulina A.A. (2013) Improvement of state regulation of the education system. *Problems of economy*, no. 1, pp. 333–337.
7. Neryanova S., Shvachova O. (2021) Achievements and prospects for the development of preschool education. *Preschool education*, no. 1, pp. 3–6.
8. Statistical Yearbook of Ukraine for 2020. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Law of Ukraine "On Complete General Secondary Education". *Bulletin of the Verkhovna Rada (VRU)*, 2020, no. 31, st. 226. Available at: https://urist.com.ua/act/pro_povnu_zagalnu_serednyu_osvitu
10. On Approval of the Concept for the Implementation of the State Policy in the Field of General Secondary Education Reform "New Ukrainian School" for the Period up to 2029. Order of the Cabinet of Ministers of December 14, 2016, No. 988-p. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#n8>
11. On the establishment of the state institution "Ukrainian Institute for Education Development". Order of the Cabinet of Ministers of July 17, 2019, No. 593-p. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-derzhavnoyi-ustanovi-ukrayinskij-institut-rozvitku-t170719>
12. Statistical collection "General and vocational educational institutions of Ukraine" (2018). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 134 p. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua>
13. Priymak V., Lutsyk M. (2017) Information security of Ukraine and Poland in the context of the Russian information war. *Współpraca Europejska*, no. 10 (29), pp. 9–20.
14. Zlupko S. (2005) The Will of the People – the Welfare of the Nation. Lviv: Triada Plus, 632 p.
15. On approval of the Concept of Healthcare Financing Reform. Order of the Cabinet of Ministers of November 30, 2016, No. 1013-p. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249626689>

УДК 331.101.262:338.1(477)

JEL O15, I00

Грицайко Андрій Володимирович, аспірант кафедри інформаційних систем у менеджменті. **Приймак Василь Іванович**, доктор економічних наук, завідувач кафедри інформаційних систем у менеджменті. **Голубник Ольга Романівна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри інформаційних систем у менеджменті. Львівський національний університет імені Івана Франка. **Напрями підвищення ефективності формування та розвитку соціокультурного потенціалу в системі економічного зростання України.**

Метою даної статті є дослідження проблем формування та розвитку соціокультурного потенціалу в системі економічного зростання України та розгляд напрямів їх вирішення. У процесі проведення наукового дослідження використовувалися методи аналізу та синтезу, порівняння та узагальнення. В роботі обґрунтовано твердження, що заходи підвищення ефективності формування та розвитку соціокультурного потенціалу необхідно розглядати в єдності з заходами зростання економіки країни та її регіонів. Акцентовано на необхідності у післявоєнний період швидкими темпами розвивати демократію, правову систему і громадянське суспільство, освіту, науку і культуру, інші сфери духовного життя суспільства, швидко вирішувати проблеми, які виникають у процесі взаємодії економічної системи з релігійними, моральними, правовими та іншими інституціями. Аргументовано, що для підвищення ефективності формування соціокультурного потенціалу потрібне запровадження нових способів, форм і моделей організації навчання, вилучення з освітніх програм, підручників і посібників, інших навчальних матеріалів усього російського спадку, вивчення справжньої української культури, правдивого, а не перекрученого історичного минулого, подолання відставання освіти від швидшого розвитку науки, відхід від радянського принципу щодо залишкового фінансування освіти, науки та культури, підвищення рівня заробітної плати та соціального статусу педагогічних працівників.

Ключові слова: соціокультурний потенціал, формування та розвиток соціокультурного потенціалу, управління, економічне зростання, освіта, культура, охорона здоров'я.

UDK 331.101.262:338.1(477)

JEL O15, I00

Andrii Hrytsaiko, PhD Student of the Department of Information Management Systems. **Vasyl Pryimak**, Doctor of Economic Sciences, Head of the Department of Information Management Systems. **Olha Holubnyk**, PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Information Management Systems, Ivan Franko National University of Lviv. **Directions for increasing the effectiveness of formation and development of socio-cultural potential in the system of economic growth of Ukraine.**

The purpose of this article is to study the problems of the formation and development of socio-cultural potential in the system of economic growth of Ukraine and consider the directions of their solution. In the process of conducting scientific research, methods of analysis and synthesis, comparison and generalization were used. The purpose of this article is to study the problems of formation and development of socio-cultural potential. The work substantiates the statement that measures to increase the effectiveness of formation and development of socio-cultural potential must be considered in conjunction with measures for the growth of the economy of the country and its regions. It was noted that the formation and development of socio-cultural potential takes place under the influence of culture, national customs and traditions through the mediation of education, science, communications and other means of communication between people, the health care system, well-being, environment and other conditions have a significant impact on these processes for the work and living of the country's population. Emphasis is placed on the need in the post-war period to rapidly develop democracy, the legal system and civil society, education, science and culture, other areas of the spiritual life of society, to quickly solve problems that arise in the process of the interaction of the economic system with religious, moral, legal and other institutions. It is argued that in order to increase the efficiency of the formation of socio-cultural potential, it is necessary to introduce new methods, forms and models of the organization of education, to remove from educational programs, textbooks and manuals, other educational materials the entire Russian heritage, to study the true Ukrainian culture, the true and not distorted historical past, to overcome lagging education behind the faster development of science, departure from the Soviet principle regarding residual financing of education, science and culture, increase in salary and social status of teaching staff. The need for more active reform of the sphere of education, culture and the health care system, taking into account the needs of members of the united territorial communities and their characteristics, the introduction of the universal use of the Ukrainian language, the improvement of the ecological situation in the state, the reconstruction of the economy, educational and hospital institutions, and residential buildings was emphasized., elimination of all other consequences of this barbaric Russian-Ukrainian war. in the system of economic growth of Ukraine and consideration of directions for their solution. In the process of conducting scientific research, methods of analysis and synthesis, comparison and generalization were used.

Key words: sociocultural potential, formation and development of sociocultural potential, management, economic growth, education, culture, health care.